

Повідомлення

УДК 316.334.37 (477)(470.55/58): 314.151.3:[316.72]]

Д.А. Чернієнко

УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ НА ПІВДЕННОМУ ПРИУРАЛЛІ: ОСНОВНІ ЕТАПИ ПЕРЕСЕЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються етапи, характер, особливості, соціальний склад переселенського руху з України у Південне Приуралля наприкінці XIX — першій чверті XX століть. Показано рівень землеробської культури і результати взаємодії з місцевим населенням.

Ключові слова: аграрна культура, землеробство, селянство, міграція, знаряддя праці, переселенський рух, технології.

Збирання, збереження і вивчення інформації про етнічні особливості землеробства має актуальність у будь-який період розвитку історичної науки. Не можна не погодитися з тим, що «селянська землеробська техніка становить великий науково-пізнавальний інтерес, становить найважливіший елемент культурної спадщини минулого. Для етнографії вона дає цінний матеріал, що допомагає розкрити багато питань етнічної історії народів, які залишалися до цих пір не зрозумілими; походження взаємних контактів і їх культурно-історичного співробітництва. Не мало явищ сучасного життя стають зрозумілими тільки у світлі минулого» [3, с.62].

Статистичний матеріал і загальні висновки про періодизацію, хід та наслідки переселенського руху на Південному Уралі, основані на аналізі матеріалів переписів, архівних джерел, містяться в працях М.Барсова, В.Вітевського, В.Єфремова, Р.Ігнат'єва, В.Михайлова, К.Моргунова, В.Новикова, Г.Перетятковича, С.Попова, Ф.Старикова, А.Федорової, Ф.Фієлструп. Більш детально дослідженням традиційних форм господарства та землеробства українських переселенців у різний час займалися В.Абрютін, В.Бабенко, А.Бежкович, П.Єфіменко, М.Нікітін, Х.Усманов та інші. Унікальні дані були отримані в результаті особистих спостережень у рамках приватних поїздок учених або організованих етнографічних експедицій наприкінці XIX століття, в 1920-1930-их і 1970-1980-их років. Завдяки цим відомостям можливо відтворити значною мірою картину господарського життя різних народів регіону, в тому числі українців. У роботах указаних авторів зафіксовано багато з того, що під впливом соціально-економічних політичних, ідеологічних й інших умов зникло вже безповоротно.

Процес переселення українських селян на землі Південного Приуралля мав поступальний, але нерівномірний характер. У середині 1630-их років на військовій службі в Уфімському Острозі знаходилося кілька «черкасів» [4, с.238; 6, с. 75],

численність яких не була постійною і суттєвою. Після цього протягом наступного століття відомостей про перебування українців на території Башкирії немає.

З 1730-их років починається активізація урядової політики на східних кордонах із Середньою Азією. Особлива увага приділяється будівництву нових фортець й оборонних ліній (у тому числі Оренбурзької з 1734 року) не лише в сууго військових цілях, але і для залучення в ці краї нового населення та подальшого господарського освоєння цілих земель. Будівельні роботи і регулярне несення служби в гарнізонах передбачали значну кількість людей. Оскільки залучення біглих російських селян та зарахування їх у «козаки» було незаконним, потрібні були додаткові джерела, а саме — рекрутування поселенців із Малоросії. В цьому зв'язку добре відомий указ імператриці Анни Іоанівни генерал-лейтенанту князеві Урусову 20 серпня 1739 року, в якому говорилося про заборону приймати для поселення в Оренбурзі великоросійських людей і селян, «...котрі Черкаси з Малої Росії побажають на поселення в ті фортеці йти, тим брати паспорти з Малоросійської Генеральної Військової Канцелярії, котрі Черкаси ж підуть із Слобідських полків, тим також паспорти брати з Канцелярії Комісії Слобідських полків» [8, с.870-871]. За указом від 23 січня 1740 року «...велено по всій Малій Росії друкувати те, що коли хто побажає в названих фортецях селитися, то в оній Канцелярії явилися і записувалися... Й усіляко належить вам належне старання мати, щоб ті фортеці вищевказаними черкесами, крім біглих, були населені якомога швидше» [9, с.14-15].

Ці постанови ознаменували початок системного заселення краю українцями з південно-західних губерній Російської імперії. На початку 1740-их років у південно-уральських фортецях несли службу вже кілька сотень осіб із числа «черкасів», у тому числі козаки зі Східної України і бігли селяни. Військові вміння та хазяйновитість служилих сприяли продовженню активної діяльності вербувальників у Малоросії, які приваблювали селян вигідними умовами (дозвіл усіх промислів, відсутність збору мита від «торгів», відстрочення служби і так далі [9, с.656]. Крім того, особливий указ 1741 року забороняв чинити переселенцям будь-які перешкоди [9, с.459].

Маршрут з України на Південний Урал виявився нестерпним для більшості переселенців через голод, нестачу засобів, продовольства, корму для худоби, суворих зимових погодних умов. Із більше ніж 500 сімей, які відправилися в дорогу в жовтні 1741 року [7, с.390], більша частина розбрелася по дорозі в пошуках кращої долі чи повернулася назад. Навесні 1742 року в Оренбурзьких фортецях записалися на козаку службу 935 чоловік [7, с.392] (більшість із них — селяни). Однак умови життя залишалися вкрай тяжкими, навіть незважаючи на фінансову та продовольчу допомогу, а також різноманітні пільги з боку місцевих властей. Неможливість регулярно займатися землеробством, голод і постійні прикордонні набіги з боку кочівників призвели до скорочення кількості малоросійських козаків за півтори року на 30% [7, с.394], тому частині українців дозволили повернутися на батьківщину, частині — переселитися у внутрішні, вільні, більш спокійні й зручні (тобто родючі) для землеробства райони. Крім того, масштаби переселенського руху були обмежені на державному рівні в резолюції Сенату від 21 травня 1740 року «О позволеніи отпущать на поселение в Оренбургских крепостях из казаков до четвертой доли одной сотни, а из мужиков до четвертой доли одного села» [9, с.117-118]. Якщо в середині XVIII століття

українців у Південному Приураллі було близько 3,5 тисячі, то до кінця ХУІІІ століття в силу вказаних вище причин за різними даними проживало вже від 1,8 до 2,8 тисячі українців [1, с.21].

На початку ХІХ століття починається нова хвиля переселень у східні райони імперії, в тому числі на Урал, вихідцями із Воронежської, Курської губерній, Слобідської України засновуються нові населені пункти, які знаходилися переважно вздовж оборонних ліній (пізніше починається просування на північ). До 1858 року кількість українського населення Оренбурзької губернії поступово збільшується за різними розрахунками від 20,5 до 35-45 тисяч чоловік тобто зростає у 7-10 разів (існувало вже близько 50 населених пунктів, де проживали українці) [1, с.22]. Тут треба взяти до уваги, що в середині ХІХ століття змінюється адміністративний устрій регіону в 1850 році створюється Самарська, а в 1865 році Уфимська губернії, проте більша частина українців проживає в межах Оренбурзької губернії.

Після відміни кріпосного права в 1861 році починається наступна могутня хвиля переселенського руху, зв'язана з процесом обезземелення великої кількості селян України, збереженням у південних районах імперії важких форм повинностей і т.д. Найбільших масштабів цей рух набуває в ході столипінської аграрної реформи 1906-1916 років, що передбачала трансформацію общини і перехід землі у приватну власність. Для однієї категорії селян це означало волю й господарську незалежність, для другої — розорення та зубожіння. Із 3815 тисяч чоловік, які переселилися в 1870-1890-і роки із центральних регіонів Європейської Росії на окраїни імперії, на частку українців припадало не менше ніж 1,5 мільйона чоловік, що становить 40% загального числа мігрантів [5, с.226]. Із загальної маси 5,2 мільйона мігрантів у 1897-1916 років два мільйони чоловік — українці, з них приблизно 1 мільйон відправився на Урал, Казахстан, Сибір, Далекий Схід, один мільйон — у Новоросію, на Північний Кавказ (усього в 1871-1916 роках на землеробські окраїни вибуло не менше від 4 мільйонів українців [5, с.246]. Таким чином, становлячи на рубежі ХІХ-ХХ століть 18% загального населення Російської імперії, українці дали 40% землеробських мігрантів, будучи «найрухливішим етносом Російської імперії» [5, с.240, 248].

Основний потік переселенців на землі Оренбуржя і Башкирії в цей час становили зубожілі селяни з Полтавської, Київської, Подільської, Харківської, Катеринославської, Чернігівської, Таврійської, Волинської губерній, а також із російських Курської та Воронежської губерній, білоруської Гродненської.

Найбільша кількість переселенців прибувала з Полтавщини (13 %). Вихідці з цього регіону України заснували кілька десятків виключно «полтавських» сіл, а також селилися разом із представниками інших губерній. Прикладами подібних історичних зв'язків із Полтавщиною є такі населені пункти Башкирії, як Костянтиноградівка, Нехворощанка, Ключі (Костянтиноградівський повіт), Кахновка, Боголюбовка (Кременчуцький повіт), Рубльовка, Софіївка, Ляшковка, Царичанка (Кобеляцький повіт), Мар'яновка, Караваївка (Пирятинський повіт), Золотоношка (Золотоніський повіт), Санжаровка, Полтавка і багато інших.

Усього у другій половині ХІХ — початку ХХ століть прибулих могло бути до 40 тисяч чоловік (по Південному Приураллю офіційно наводиться цифра в 32,4 тисячі) [5, с.243] за 15 років із 1897 року кількість українців зросла більше ніж в 11 разів до 5 6923 чоловік [1, с.30-31]. За 3-4 десятиліття після 1861 року

кількість українців в Оренбурзькому та Орському повітах зросла майже в 3 рази, а в Бузулуцькому — в 4,5 разу [12, с.126]. Більшість українських сіл з'являється саме на рубежі XIX-XX століть (у 1912-1913 роках — близько 400 [1, с.27]. У межах Уфимської губернії заселялися головним чином південно-західні, південні й центральні повіти (Белебеєвський, Стерлітамацький, Уфимський), утворюючи в них компактні групи по волостях — ареали з переважаючим українським населенням. Такий характер розселення визначався малою густотою населення і схожістю природно-кліматичних і ландшафтних умов цих земель з Україною (чорноземи, лісостеп чи степ). Оселившись на новому місці, українці називали своє селище ім'ям губернії, повіту або села у яких жили до переселення в Україні, наприклад, Брацлавка, селища Ново-Вінницьке, Нова Волинь, Херсонське та інші — в Оренбурзі; Тавричанка, Черніговка, Полтавка, Хотомля, Золотоношка, Кахновка й інші — в Башкирії. В 1915 — на початку 1916 року на Урал прибуває велика кількість біженців, у тому числі українців із західних районів Росії в зв'язку з подіями Першої світової війни, але значна їх частина після війни повернутися додому [10, с.58].

Переселенський рух продовжився і після 1917 року, в радянський час, що в сукупності з природним приростом привело до поступового збільшення численності українців у Башкирії (за офіційними даними переписів: 1920 року — 67122, 1926 року — 76710, 1930 року — 82618, 1939 року — 92289). Однак причини міграції ставали іншими, пов'язаними вже не із земельним питанням, а з індустріальним освоєнням країни, тобто переселенський рух утратив свій початковий селянський характер, перетворюючись у трудову (робітничу) міграцію.

А.Бежкович, який вивчав етнічні особливості землеробства у народів Башкирії у складі експедиції АН СРСР у 1929-1930 роках, відзначав, що цей час — «переломний момент в історії радянського села, сільського господарства і селянства в цілому. Це останні роки старого селянського укладу, побудованого на приватній власності, й початок колективізації, масового колгоспного будівництва, усупільнення. Саме з цього часу в селі різко змінювалися всі земельні відносини, організація праці в сільському господарстві, впроваджувалась нова землеробська техніка (знаряддя праці та машини). Відходив у минуле селянський побут» [3, с.61]. Із 1930-их років починає незворотно змінюватися соціальний склад населення: якщо з кінця XIX століття до 1920-их років частка сільського населення серед українців Башкирії становила 97-98%, то, починаючи з перепису 1939 року вона неухильно зменшується: 1939 — 83%, 1959 — 50%, 2002 — 13%.

На рубежі 1920-1930-их років найбільша кількість сільського українського населення зафіксована в Альшеєвській (7511 чол.), Давлекановській (7437), Ахуновській (3651), Белебеєвській (3579) волостях Белебеєвського кантону, Ашкадарській (3576) волості Стерлітамацького кантону, Хайбуллінській (3324) волості Зілаїрського кантону, Чишмінській (3198), Новоселовській (2978) волостях Уфимського кантону. Із середини XX століття індустріалізація, колективізація, подолання наслідків Великої Вітчизняної війни, активна міжетнічна взаємодія й інші фактори привели до зменшення кількості українського населення, внутрішньої міграції, тобто масового переселення із села в місто, поступової асиміляції (обрусіння), втрати етнічних особливостей землеробства, народних традицій, мови. На сьогодні в Республіці Башкортостан

налічується не більше ніж 50 поселень (серед них уже немає мононаціональних), де проживає українське населення (у 1926 році — 529 поселень), найбільш компактні групи представлені в Чишмінському, Альшеєвському, Стерлітамацькому, Іглінському та інших районах.

Такі основні етапи і зміст переселенського руху українців у Південне Приуралля, який до 1930-их років мав виключно селянський характер (крім короткого «козацького» періоду в середині 1630-их років).

Українці, як традиційно землеробський народ, привнесли на нові території свої традиції агрокультури, що знаходилися на дуже високому рівні. Згідно з переписом 1897 року, серед усього українського населення постійно землеробством як основним джерелом існування займалися 87,5 % [11, с.392-393]. «Землеробство відіграло в господарстві й побуті українського народу величезну роль. У той же час воно, як головне заняття з добування засобів до існування, мало великий вплив на форму господарства, побутовий уклад, культуру і психологію народу. Це заняття прищеплювало землеробам любов до пізнання природи, виховало широкий діапазон трудових навичок не лише в галузі землеробства, але й у сфері широкого кола сільськогосподарських робіт. Тому вивчення українського землеробства має не тільки першорядне значення, але і є першочерговим завданням етнографів та істориків культури»[2, с.7-8].

Після переселення селяни ставали власниками землі або орендарями на державних і приватних землях, об'єднувалися в артілі й товариства. Купівля ділянок за готівку чи в кредит через Селянський поземельний банк (із 1883 року) була можлива внаслідок різниці у вартості землі на Уралі й Україні (де вона була в кілька разів дорожче). Проте часто одержані від продажу землі засоби витрачалися в ході далекого і важкого переїзду. Для приваблення переселенців передбачалися різноманітні пільги, позички. На практиці державна допомога виявилася мізерною, люди потрапляли у вкрай важкі умови на межі виживання.

Основними проблемами, з якими зіткнулися селяни, були відсутність або недостача засобів для купівлі землі й побудови жител, загибель урожаїв, брак хліба і зерна для сільгоспробіт, високі кредитні та фіскальні платежі, спекуляція вартістю наділів, обман з боку власників землі, хабарі чиновників, перешкоди при виході з товариств, обмеження прав власності з боку банку тощо, що призвело до зворотного продажу своїх земель, постійних боргів і переходу до оренди на не вигідних умовах [1, с.64-65]. У радянський період виникали труднощі з переділом землі, колективізація, кооперація, створення колгоспів та комун були процесами далеко не однозначними, що мали як позитивні, так і негативні наслідки для різних категорій селян.

Звертаючись до характеристики землеробства, слід зазначити, що збережені етнографічні матеріали кінця XIX — першої третини XX століть свідчать про використання українськими переселенцями переважно три- або чотирипільної системи рільництва, з часом під впливом загальних тенденцій відбувався перехід до багатопілля. Розміри посівних площ українців були вище від середніх цифр, але не такі великі, як у сусідів — латишів і білорусів, зіставляювані з площами російських селян. Основною зерною культурою була пшениця, яка займала 40% посівів [1, с.73], а також жито (30%), ячмінь, просо, з технічних і кормових культур — льон, конопля, картопля, буряк, соняшник та ін. Українські переселенці принесли із собою і традиції баштанства.

У сільському господарстві України у пореформений період були розповсюджені плуги заводського виробництва, але в процесі освоєння Південного Приуралля селяни нерідко переконавалися у їх непридатності до іншого природно-географічного середовища і тимчасово заміняли більш відповідними, наприклад, сохами й «косулями» — знаряддями ручної роботи. А.Бежкович відмічав, що в українців процес підбору більш пристосованих до місцевих умов орних знарядь та заміна ними старих за період між селянською реформою і колективізацією села відбувся у двох варіантах: а) український плуг кустарного виготовлення (так званий «ковальський») — косуля — плуг заводського виготовлення; б) плуг заводського виготовлення — косуля — плуги й букери заводського виготовлення [3, с.64].

Із трьох основних типів орних знарядь (сошного, сошно-плужного, плужного) український плуг належав до останнього, являючи за конструкцією та технічними параметрами цілком завершений і відокремлений від усіх інших тип знаряддя. У плуг зазвичай упрягали від 4 до 8 коней чи волів. Таким чином, в українців спочатку існували лише знаряддя плужного типу, але в силу господарських міркувань були й інші, хоч і пізніше, ніж в інших народів; вони витіснялися сошно-плужними сохами — одинарками й косулями, які виявилися незамінними при розорюванні «чащоби», лісного ґрунту між частими пеньками, де багато коренів. Однак із часом більшість українських господарств замінили косулю та плуг кустарної роботи заводськими плугами і букерами [3, с.68-69]. Для розпушування ґрунту й видалення бур'янів перед посівом використовували також традиційні для України дерев'яні «драпаки» та борони різноманітної конструкції.

Для ручного посіву найчастіше використовували «сетиво» чи «сівалку», сплетену з житньої соломи чи лика, сіяли також із мішка. З точки зору самої техніки посіви українці так само, як і росіяни й білоруси, проводили «у дві сівби»: кинувши насіння вперед та трохи вправо, сіяч робить широкий крок уперед й із новою жменю повторює рухи. Ручна сівба проіснувала до кінця 1920-их років, суміщаючись із використанням спеціальних пристосувань («букери»). Загортання насіння відбувалася на 95-97% селянськими боронами і тільки на 3-5% заводськими [3, с. 70-71]. У деяких українських господарствах на складних землях для загортання насіння посіви «заволочували» гілками чи вкочували, вживаючи спеціальні дерев'яні котки кустарної роботи з в'яза, дуба, липи й інших дерев — заокруглена колода довжиною близько 2 метрів і діаметром 35-40 см, до якої прикріплений станок та дишло чи голоблі для запрягання коней.

За інтенсивністю застосування перегною як головного органічного добрива у селянських господарствах Башкирії А.Бежкович відніс українців до другої групи з п'яти: міра використання тут була 70-80%, у латишів, наприклад, 100%, а башкири перегній зовсім не застосовували, викидаючи його в яри [3, с.74-75]. Прополувальні роботи українці вели звичайно вручну чи «мотиками» («сапками», «сапами»), які були завезені в Башкирію саме українцями і білорусами й розповсюджувалися потім для обгортання й серед інших народів.

У більшості українських господарств хліб збирали косами, ручними жатками, пізніше — механічними жниварками, рідше використовували серпи (до початку ХХ століття, навпаки — переважно серпами). Українські «грабки» (грабельки із 3-5 зубами, котрі прикріплюються до п'яти коси, від кожного зубця йде тоненька мотузка й кріпиться біля ручки косошища, щоб скошений хліб не перевалювався і

рівно лягав на покiс), наприклад, як зняряддя жнив виявляли вирішальний вплив на традиції інших народів краю. Збиральні машини в післяреволюційний період були не більше ніж у 15% українських господарств. На думку А.Бежковича, причина незначного застосування жнивварських машин була не стільки економічна, оскільки ціла низка господарств могла витратити необхідну суму на купівлю машини, але глибоко «в'їлася традиція у побут жати хліб уручну» [3, с.80].

З іншого боку, українці самі переймали землеробські традиції у своїх сусідів, наприклад, способи зберігання хліба на полі. В українців нерідко траплялася кладка «хрестами» (чи «копою»), широко розповсюджена в Україні, на Дону, у Воронежській області, в Поволжі, Казахстані, коли із чотирьох снопів, обернених один до одного, ставлять хрест; на першу четвірку кладуть другу і третю, потім покривають у деяких місцях окремими снопами, так виходить кладка із 14-15 снопів. Проте цей спосіб мав недоліки, оскільки снопи, складені один на одного, ущільнювались, у них слабо проникав вітер, а покриття не завжди рятувало від дощу, «хрести» промокали і жито починало проростати. Тому частково був запозичений російський спосіб складання снопів у «бабки» для сирого хліба («суслони», «поставушки» та ін.), коли один сніп ставлять вертикально, а до нього прислоняють під невеликим кутом ще вісім снопів, а останнім десятим, оберненим колосками вниз, покривали бабку, як капелюхом. Сухе жниво продовжували класти в «хрести» та «копи» більшого розміру — до 60 снопів [3, с. 81].

Українці, один із народів краю, користувалися спеціально обладнаними гарбами з високими драбинами для доставки снопів до місця молотби на тік (інші — на звичайних однокінних возах без пристосувань). На току снопи клали в закриті приміщення — сараї («клуні»). Для молотби українці першопочатково застосували дерев'яні котки, які до кінця 1920-их років були вже замінені кам'яними. Молотили таким котком, запряженим в один або два коні, на току — круглий і рівній площадці, де коней ганяли по колу. Проте в більшості господарств для ярих (крім гречки та льону) використовували ручні молотилки, а жито обмолочували ціпами. У Башкирії А.Бежкович звернув увагу на одну важливу особливість — майже повсюдну заміну молотби ногами тварин ручною молотбою ціпом, що в той час суперечило загальному правилу, що мало місце у більшості південних районів країни, в тому числі в Україні, на Кубані, на Дону й т.д., де використання тварин не лише не вийшло з традиції, а, навпаки, вдосконалювалось [3, с.87-88].

Конструкція ціпів і техніка молотби мали деякі етнічні особливості. Український тип ціпа відрізнявся від інших більшим розміром та способом кріплення біля до держака й зустрічався лише в українських господарствах (самі українці говорили, що не вміють молотити «російськими» ціпами, а інші народи вважали саме український ціп не дуже зручним для роботи). Українці не завжди додержувалися загальноприйнятої в більшості інших народів норми у 5-6 молотників, молотили не більше ніж у 1-3 ціпи залежно від робочих рук у сім'ї; працювали як чоловіки, так і жінки [3, с. 89].

Віяли в багатьох українських господарствах віялками (в середньому 1 віялка на 3,1 господарства, це друге місце в краї після латишів — 1:1,2), але в деяких господарствах зберігся ще й старовинний спосіб очищення зерна для посіву чи

розмолу через велике шкіряне решето — «грохот», що дозволяло виконувати роботу зі значно більшою чистотою, ніж віяння лопатою або іншими пристосуваннями.

Отже, українські переселенці прийшли на Південний Урал з уже виробленими і високорозвинутими навичками і на рубежі 1920-1930-их років володіли ще достатньо вираженими етнокультурним комплексом та високим порівняно з іншими народами рівнем землеробства. Практика землеробства зазнала деяких змін після революції. Це дістало вияв насамперед у розповсюдженні механізації, а також в уніфікації, стиранні етнічних відмінностей різноманітних видів землеробства. Землеробський досвід українців суттєво вплинув на інші народи регіону; в той же час традиційний уклад і побут самих українців починають змінюватися під впливом місцевих умов.

Список використаної літератури

1. Бабенко В.Я. Украинцы Башкирской ССР: поведение малой этнической группы в полиэтничной среде / В.Я.Бабенко. — Уфа: Б. и., 1992. — 260 с.
2. Бежкович А.С. Земледельческие орудия и труд украинцев (XVIII — первая половина XX вв.) / А.С.Бежкович. — Рукопись. — 23 с.
3. Бежкович А.С. Этнические особенности земледелия у народов Башкирии / А.С.Бежкович // Археология и этнография Башкирии. — 1973. — Вып. 5. — С. 61-93.
4. Ефремов В. Из истории Уфимского края: Уфимский край в первой половине XVIII в. / В.Ефремов // Вестник Оренбургского учебного округа. — 1913. — №7-8. — С. 236-252.
5. Кабузан В.М. Украинцы в мире: динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века — 1989 год: формирование этнических и политических границ украинского этноса / В.М.Кабузан. — М.: Наука, 2006. — 658 с.
6. Никитин М. Основные моменты колонизации Башкирии / М.Никитин // Хозяйство Башкирии. — 1928. — №6-7. — С. 73-85.
7. Перетяткович Г.И. Малороссияне в Оренбургском крае при начале его заселения: по рукописным документам Архива Министерства юстиции / Г.И.Перетяткович // Труды VI Археологического съезда в Одессе (1884 г.). — Одесса: Б. и., 1888. — Т. 2. — С. 373-397.
8. Полное собрание законов Российской империи (далее ПСЗ). — Т. X. — СПб.: Б. и., 1830. — 955 с.
9. ПСЗ. — Т. XI. — СПб.: Б. и., 1830. — 988 с.
10. Роднов М.И. Украинцы Северной и Центральной Башкирии в 1917 году / М.И.Роднов // Украина — Башкортостан: связь времен [сборник]. — Уфа: Б. и., 2001. — С. 58-76.
11. Русов А. Статистика украинского населения Европейской России / А.Русов // Украинский народ в его прошлом и настоящем. — Т. 2. — Петроград: Б. и., 1916. — С. 381-406.
12. Федорова А.В. Украинцы в Оренбуржье / А.В.Федорова // Украинистика в России: история, состояние, тенденции развития: Материалы международной научно-практической конференции (11-12.11.2009, г. Москва) [сборник]. — Киев-Москва-Уфа: Уфимский филиал МГГУ им. М.А.Шолохова, 2010. — С. 126-129.

Д.А. Черниенко

**УКРАИНСКИЕ КРЕСТЬЯНЕ В ЮЖНОМ ПРИУРАЛЬЕ:
ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ ПЕРЕСЕЛЕНИЯ И ОСОБЕННОСТИ
МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ**

В статье рассматриваются этапы, характер, особенности, социальный состав переселенческого движения из Украины в Южное Приуралье в конце XIX — первой четверти XX в. Показаны уровень земледельческой культуры и результаты взаимодействия с местным населением.

Ключевые слова: *аграрная культура, земледелие, крестьянство, миграции, орудия труда, переселенческое движение, технологии.*

D.A. Chernienko

**UKRAINIAN PEASANTS IN THE SOUTHERN URALS:
THE MAIN STAGES OF RESETTLEMENT AND PECULIARITIES
OF MATERIAL CULTURE**

The article deals with the stages, nature, characteristics and social composition of the resettlement movement from Ukraine to the Southern Urals in the late 19th century — the first quarter of the 20th century. The level of farming culture and the results of the interaction with the local population are shown.

Keywords: *agrarian culture, farming, peasantry, migrations, tools, resettlement movement, technology.*

Надійшла до редакції 27 жовтня 2011 року